

ДО

КОНСТИТУЦИОННИЯ СЪД НА
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

ПРАВНО МНЕНИЕ

от доц. д-р Мирослава Манолова

по к.д. № 15/2024 г. и к.д. № 16/2024 г.

УВАЖАЕМИ КОНСТИТУЦИОННИ СЪДИИ,

С определения по допустимост от 4 юни 2024 г. по к.д. № 15/2024 г., съответно от 10 октомври 2024 г. по к.д. № 16/2024 г. съм поканена да изразя право писмено мнение по предмета на делата (к.д. № 16/2024 г. е присъединено към к.д. № 15/2024 г. за съвместно разглеждане и решаване).

Конституционно дело № 15/2024 г. е образувано по искане на Общото събрание на Наказателна колегия на Върховния касационен съд на Република България за обявяване на противоконституционност на чл. 280, ал. 5; чл. 281, ал. 4; чл. 343, ал. 5 и чл. 343б, ал. 5 от Наказателния кодекс (НК) на Република България.

Конституционно дело № 16/2024 г. е образувано по искане на Втори наказателен състав на Районния съд - Свиленград за обявяване на противоконституционност на чл. 343б, ал. 5 от Наказателния кодекс (НК) на Република България.

В отговор на поканата изразявам следното правно мнение.

Оспорените пред Конституционния съд разпоредби на чл. 280, ал. 5 НК; чл. 281, ал. 4 НК; чл. 343, ал. 5 НК и чл. 343б, ал. 5 НК са приети от 49-то Народно събрание със Законопроект за изменение и допълнение на Наказателния кодекс, обн., ДВ, бр. 67 от 2023 г. Макар и да се различават в редакциите си, те предвиждат за четири престъпления, а именно незаконното превеждане на хора през границата на страната (чл. 280 НК); незаконното подпомагане на пребиваване на чужденец в страната (чл. 281 НК), както и две престъпления по транспорта (по чл. 343 и по чл. 343б НК) да се отнема превозното средство в полза на държавата, ако е собственост на дееца или да се налага глоба в размер на пазарната стойност, когато не е негова собственост (в случаите по чл. 280 и 281 НК) или да се отнема

превозното средство, послужило за извършване на престъплението и е собственост на дееца, а когато деецът не е собственик – да присъди равностойността му (в случаите по чл. 343 и 343б НК).

Смятам, че така приетите текстове от наказателния закон противоречат в тяхната цялост на принципа на правовата държава съгласно чл. 4, ал. 1 и на принципа на законоустановеност на наказанията съгласно чл. 5, ал. 3 от Конституцията.

Отнемането на вещи, които принадлежат на виновния и са били или предмет, или средство (били предназначени или са послужили) за извършване на престъпление е установено в наказателното ни законодателство (от първия наказателен закон от 1896 г. до днес)¹. В наказателноправната ни доктрина, относима към действащата редакция на чл. 53 НК то е определяно като мярка за въздействие, различна от наказанието². По същността си подобно отнемане представлява *„принудително, безвъзмездно отчуждаване в полза на държавата на*

¹ Отделните наказателни закони, действащи в различните периоди от време - от Царство България досега, предвиждат различни варианти на този институт. Така напр., съгласно чл. 37 от Наказателния закон от 1896 г. *„намерените у виновния предмети, на които направата, продажта, разпространяването, притежанието или пазенето са забранени, а въ предвидените отъ закона случаи и вещите, които принадлежатъ на виновния и които са били предназначени или са служили за извършване на престъплението се отнематъ и, ако не подлежатъ на изтребление, се продаватъ за въ полза на държавните тъмници.*

Тая наредба се приспособява отъ съда и тогава, когато подсъдимиятъ бѣде оправданъ или освободенъ отъ наказание“.

Наказателният кодекс от 1951 г. също установява, в чл. 33 от него, че *„вещите, които принадлежат на виновния и които са били предназначени или са послужили за извършване на престъплението, се отнемат в полза на държавата“.*

Тези разпоредби са били предмет на научен анализ. Долапчиев приема, че разпоредбата на чл. 37 от Наказателния закон от 1896 г., предвиждаща конфискация на определени предмети, съдържа два вида конфискация. Едната, според него, има естество на осигурителна мярка, а именно отнемането на забранени предмети, намерени във виновния, а другата представлява наказание – отнемането в предвидените от закона случаи на вещи, които принадлежат на виновния и са били предназначени или са послужили за извършване на престъплението. Виж **Долапчиев, Н.** Наказателно право. Обща част. С.: Издателство на БАН, 1994, 477-482. За двусмислената природа на конфискацията по чл. 33 от НК от 1951 г. – дали е наказание или извъннаказателна мярка, пише и Михайлов, като критикува *„твърде неизясненото съдържание“* на нормата. Виж **Михайлов, Д.** Наказателно право. Обща част. С.: Сиела, 2007, 1027-1035.

² В този смисъл **Ненов, Ив.** Наказателно право на Република България. Обща част, кн. втора. С.: Софи-Р, 1992, 274-276; **Груев, Л.** Санкционната система по българското наказателно право. С.: Сиби, 1997, 92-95; Наказването за престъпление. С.: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2020, 113-123; **Стойнов Ал.** Наказателно право. Обща част. С.: Сиела, 2019, 450-454.

*определени имуществени обекти (вещи), ограничени до средствата, предмета или придобитото в резултат на умишлено престъпление*³.

Мерките по чл. 53 НК са „своеобразна санкция“, която обаче не е наказание, поради което и спрямо тях не важат принципите, относими към последното⁴. Защото целта, която се преследва с тяхното налагане е съвсем друга. От една страна, тези мерки са отговор на едно вече извършено престъпление, но от друга – са насочени към бъдещето, целяйки превантивен ефект – да се ограничи възможността да се извършат нови престъпления. В теорията се приема, че дори в някои случаи тези мерки може да се явят по-тежка последица във връзка с извършеното престъпление, отколкото наказанието⁵. Още повече, че съгласно закона те се налагат независимо от наказателната отговорност. Това прави възможно тяхното прилагане от съда дори и когато не е реализирана изцяло наказателната отговорност по отношение на дееца на престъплението.

Отнемането на превозното средство, послужило за извършване на престъплението и е собственост на дееца, а когато деецът не е собственик – да присъди равностойността му, е предвидено при престъплението по транспорта по чл. 343 НК. Тази разпоредба обаче (чл. 343, ал. 5 НК) е в отявлено противоречие с императивната норма на чл. 53 от Общата част на Наказателния кодекс, която установява подобно отнемане, но единствено в случаите на извършено **умишлено** престъпление. Докато при посочения състав установеното в него престъпление предполага **непредпазливост** като съставомерна форма на вина от субективна страна.

Наред с това, при престъпленията по транспорта по чл. 342-343в НК наказателноправната теория приема, че превозното средство се явява предмет, а не средство за извършване на престъплението⁶. Това се отнася и до посегателствата по чл. 343б, ал. 1 – 4 НК и свързаното с тях отнемане на моторното превозно средство. Поради което отнемането му попада в обхвата на мярката по чл. 53, ал. 1, буква „б“ НК. Тази разпоредба обаче не предвижда присъждане на паричната равностойност, ако вещта липсва или е отчуждена, каквото предписание съдържа оспорената норма на чл. 343б, ал. 5 НК.

³ Груев, Л. Санкционната система по ..., 92-95.

⁴ Пак там, с. 92. В този смисъл и Ненов, Ив. Цит. съч., с. 274 и Стойнов, Ал. Цит. съч., с. 453.

⁵ Груев, Л. Санкционната система по ..., с. 94; Стойнов, Ал. Цит. съч., с. 453.

⁶ Лютов, К. Наказателно право на НРБ (особена част), т. втори. С.: ВИ „Г. Димитров“-МВР, 1987, с. 60.

В случая не става дума за неясна воля на законодателя, която да създава поле за тълкуването на нормата при прилагането ѝ от съда. А за флагрантно несъответствие между традиционно възприет в наказателното ни право институт на Общата част на НК, приложим към норми на Особената част на НК. Несъответствие, което влиза в разрез с изискването за логическа взаимосвързаност между отделните разпоредби до степен, че прави невъзможно тяхното прилагане. А в това се изразява един от същностните елементи на принципа на правовата държава.

Що се отнася до двете оспорени разпоредби на чл. 280, ал. 5 НК и чл. 281, ал. 4 НК, с тях като алтернатива на отнемането на превозното средство, се въвежда глоба в размер на пазарната стойност на превозното средство, ако то не е собственост на дееца на престъплението. Това обаче поставя въпроса за характера на тази глоба. Тя се явява наказание по смисъла на чл. 37, т. 4 НК и за нея са относими правилата за определянето ѝ от съда съгласно чл. 47 НК или представлява мярка по чл. 53 НК, която обаче не е наказание?

Дори и да се приеме, че в случая става дума за недобър изказ и лоша редакция на оспорените разпоредби (при употребата на думата „глоба“), този извод не се подкрепя, ако се прочетат мотивите, с които са внесени въпросните законодателни предложения, както и изказванията, направени при обсъждането на законопроекта в Народното събрание. От тях става ясно, че както отнемането на превозното средство, така и налагането на глоба в съответния размер са разглеждани от народните представители като наказание. Въпросните промени са аргументирани, че се правят „с цел повишаване на наказанията“⁷, „с цел изпълнение на комплексната цел на наказанието по чл. 36 от Наказателния кодекс“, както и че „трябва да бъдат включени нови санкции“⁸. При обсъжданията на промените на второ четене в Комисията по правни въпроси се посочва, че „временното отнемане на МПС, като наказание следва да бъде предвидено, никакви други промени по отношение на наказанията, които досега обсъждате няма да имат абсолютно никакъв ефект“⁹.

⁷ Законопроект за изменение и допълнение на НК, вх. № 49-354-01-3/19.04.2023 г. – относно чл. 343 и 343б НК.

⁸ Законопроект за изменение и допълнение на НК, вх. № 49-354-01-21/03.05.2023 г. – относно чл. 280 и 281 НК. С въпросния законопроект се предлага и допълнение на чл. 37 НК с нов вид наказание, а именно „временно принудително отнемане на моторно превозно средство за определен срок“. То обаче не е подкрепено.

⁹ Стенограма от заседание на комисията от 25 юли 2023 г.

Подобни промени се вписват в непрекъсващата през последните години законодателна тенденция на ожесточаване на наказателната репресия. В резултат на която обаче наказателният ни закон става все повече наказателен и все по-малко закон (в смисъл на система от правни норми, които се намират във вътрешна логична взаимосвързаност и непротиворечивост). При това до степен, че да се поставя въпросът за конституционните предели на подобна наказателна репресия.

Посочените по-горе санкции не са въведени като мярка, различна от наказанието, а тъкмо като наказание – най-тежката форма на държавна принуда, при която наказателната репресия от страна на държавата се проявява в най-пълна степен. На тях им се придава такова съдържание, те се превръщат в наказание. Когато обаче чрез мярка, която не е наказание, но с отявлено принудителен характер всъщност се наказва за извършено престъпление, се подравя конституционно закрепения принцип за законоустановеност на наказанията и свързания с него принцип за съответствие между престъплението и наказанието. А тъкмо тези два принципа изпълват със съдържание понятието „правова държава“, когато става дума за наказателно правораздаване.

Тези мерки са част от по-широкия кръг последици при наказването за престъпления. И тъкмо защото те се „задействат“, прилагат, както и наказанието, по повод на вече извършено престъпление, но наред с това не представляват наказание, поради което за тях са неприложими принципите относно наказанието, подходът към подобни санкции следва да е изключително внимателен и прецизен, за да не се излезе извън рамките на конституционните предели на наказателната репресия, очертани от върховенството на правото. Защото когато правото се превърне в не-право, то това застрашава фундамента на правовата държава и я превръща в нещо друго.

Miroslava Manolov Digitally signed
by Miroslava
Manolova
Date: 2024.11.20
11:09:04 +02'00'

С уважение: а

доц. д-р Мирослава Манолова